

Anna Andersdotters från Skogen ett kvinnoliv på Kinnekulle 1870-1959

Anna Natalia Andersdotter föddes den 13/3 år 1870 på torpet "Skogen" i Forshem. Fadern, Anders Johansson (född 1844) var kalkbrännare under Hönsätters egendom, men gjorde också dagsverken på gården. "*Då kalkarbetet tröt fick de hugga i skogen*". Kalkbränningen var en typisk binäring både på de små och stora gårdarna och de flesta torpare och dagsverkare hade, någon gång under sitt liv, arbetat med stenhuggeri eller kalkbränning enligt Kinnekullebygdens traditioner.

Fadern var läskunnig och kanske var det han som lärde barnen att läsa. Om moden Kristina (f.1843) finns inte mycket information men hon arbetade på herrgården Hönsäter. Anna hade två systrar, Emma och Mari och en bror, Vilhelm. Familjen bodde i egen stuga vilken dock låg på ofri grund.

I detta boende fanns en frihet, nämligen den att "de kunde gå vart de ville och arbeta" medan de som bodde i stugor uppförda av godset måste arbeta på gården. Stugan var av den vanliga typen torpstuga på Kinnekulle. Ett stort rum med öppen spis, ett litet krypin som kallades kök med öppen spis och bakugn samt en liten kammare. Hela familjen bodde i rummet. Barnen fick tidigt delta i arbetet med vad de kunde. Duka bord, hämta ved och hjälpa modern med att ta hand om yngre syskon. De fick också sticka och sy. "*Mor slog en knut på tråden och sa att så långt skulle de sticka. Sedan fick de "läka"*". När de blev något äldre spelade de en viktig roll för familjens ekonomi. Uppgifterna var inte från början könsspecifika, men vid 12-13 års ålder skedde en uppdelning.

Skolgången var organiserad så att skolan började den första mars och pågick till den 15 december. Det var fyra veckor sommarlov mitt under högsommaren. Småskolan pågick varje dag under kortare tid och "storskolan" varannan dag. De större barnen behövdes till arbete hemma och på herrgården. Det var 36 kvinnsdagsverken till torpet "Skogen". I större torp kunde det vara upp till 60 "kvinnsdagsverken". Vid julavslutningen flyttades man upp i högre klasser. Skördelov och potatisplockarledighet samt ledighet för rovgallring var vanligt förekommande. Barnen (och kvinnorna) utnyttjades till detta leriga och lågbetalda arbete.

UNGDOM OCH GIFTERMÅL

Som 15-åring började Anna arbeta på Hönsätters herrgård och året var 1885. Hon hade konfirmerats och uppbrottet från hemmet var ett faktum. Arbetsuppgifterna var som för alla ogifta pigor vid denna tid, hushållstjänster. Arbetet var tungt och slitsamt och "patron" Skjöldebrand var sträng och handskades hårdhänt med "folket". Husaga utdelades och husbondeväldet var en realitet. Vid denna tid rådde patriarkaliska relationer till underklassen och det gällde såväl på det rikspolitiska planet som på gården. På herrgården krävdes att Anna skulle göra full arbetsdag. Varannan söndagsförmiddag var det ledigt från arbetet och varannan söndagseftermiddag. Man kunde be om ledigt för att besöka sina föräldrar någon gång.

Någon gång omkring 1888 - 1889 träffade Anna Gustaf Pettersson Beus f.14/101865, och 1890 gifte de sig, troligen i "*minskeveckan*", den sista veckan i oktober. Bruden bar svart klänning och hade myrtenkrans på huvudet. Gustaf var född på Tån i Västerplana och kom från mycket fattiga förhållanden. På Tån bodde i regel de allra fattigaste. Där var det dålig mark, en allmänning. Ännu i början av 1890-talet fanns rotesystemet kvar.

Det unga parets möjlighet till försörjning var att Gustaf tog tjänst som statare och de bosatte sig på torpet "Hästhagen" vilket tillhörde Hönsätters egendom. År 1875 hade torpet blivit påbyggt med ny brädfordring och indelat i stuga kök och kammare, alla med nya eldstäder. Fönstren hade försetts med innanfönster i stuga och kammare samt alla byggnader hade rödfärgats. De andra byggnaderna var troligen djurstallar.

På "Hästhagen" föddes Axel (1891), Elin (1893) och Harald (1895). Modern Anna var tjugofem år. Förlossningarna hade hon troligen klarat av med hjälp av gummor från trakten. Närmaste utbildade barnmorska bodde vid denna tid i Lundsbrunn ca 17 km bort. Den nu relativt stora familjen flyttade igen, denna gång till gården "Högebo" där Gustaf tog anställning som statare. För de egendomslösa var rörligheten ett självklart om än bistert inslag i livet. Anna följde sin make på de olika platserna och fick nog sin lott av det hårda arbetet. Här föddes det fjärde barnet, sonen Sven (år 1898).

Arbetsanställningen som statare innebar att det var fråga om familjeanställning. Även statarens hustru förväntades arbeta vid herrgården. I statanställningens villkor förekom det ofta att hustrun skulle åta sig mjölkning mot viss ersättning.

Att mjölkningsplikten "den vita piskan" blivit ett faktum skall ses mot bakgrund av att det gamla bondesamhället hade börjat förändras. Mejerinäringen utvidgades starkt och från mitten av 1800-talet behövdes alltfler mjölkerskor. Detta ledde till att mjölkningsplikten kom att införas i statkontrakten.

LIV OCH ARBETE

I kontraktet från den 25 oktober 1909 nämns om Annas "skyldighet att delta uti mjölkning". I samma kontrakt står att läsa att familjen fick 2,5 liter oskummad mjölk per dag. Tjugo kvadratmeter jord för sätning av potatis, fri bostad, vedbrand bestående av två kubikfamnars långved och fyra lass gallringsved. Det tyngsta arbetet för Anna var att sköta hem och hushåll. Det var en daglig vandring mellan mjölkningen (först omkring 1920 kom de första mjölkmaskinerna till Kinnekulle) jordbruksarbete och det egna hushållet. Dessutom hade herrgården rätt att på kort tid begära hjälp från statarens familj. Denna rättighet från herrgårdens sida kallades på Kinnekulle för "pockrätt". Det kunde röra sig om hjälp vid slakt, storstädning, tvätt och rovsrensning. Tvättarbetet var ett oerhört drygt arbete.

Tvättstugan låg vid sjön och då började arbetet klockan tre på morgonen och höll på till klockan nio-tio på kvällen "*En kom hem sena sola va gladder*", uttrycket finns arkiverat. Man gnuggade tvätten på tvättbräden. Natten efter själva "*tvättedagen*" måste man hålla på hela natten för att "laka på". Man lade då en påse aska i botten på varje kar. På kläderna hade man först såpa, sedan lut. Nästa dag sköljdes tvätten i Vänerm av tvätterskorna och en "gubbe". Från sjön kördes tvätten upp av karlar. Var det inte torkväder hängdes tvätten in på ett torkloft, lager på lager, det kunde vara 500-600 lakan. I fjorton dagar höll man på med att sköta denna jättetvätt. Höst och vår hade man storslakt under Skjöldebrands tid. En stor ko och ett par grisar fick släppa livet till. Vid mindre slakter tog man hellre kalv och får. Trädgårdspojkar brukade anlitas för att hacka korvmaten. De satt i herrgårdsköket och hackade kött och skar späck. Komagen togs tillvara och användes vid tillverkning av slarvsylta. Det var ett stort antal korvslag som gjordes vid den stora slakten. Storbak på herrgården gick till så att degen sattes mellan klockan tio och elva på kvällen. Framåt tretiden på morgonen var det färdigbakat. Det gick åt en halv tunna mjöl. Brödet sattes på spett och hängdes i kökstaket. Arbetsdagens längd var 12-13 timmar. "*En fick hålla på tills en såg stjärnera*". Under dessa dagar fick man själv hålla sig med maten "*matedar*".

I litteraturen kan man läsa att ännu in 1930-talet var kvinnornas arbetsuppgifter i stort sett opåverkade av modern teknik. Många arbetsmoment gjordes fortfarande för hand och i hushållen saknades ofta alla moderna bekvämligheter. Torpets skötsel, ett potatisland, kanske mer, några höns och en gris, tvätt och bak, vård av kläder, tillverkning av kläder och inte minst barnens vård, allt detta skulle ju också (skötas) utföras. Många gånger, ofta, blev det så att detta fick göras efter att herrgården fått sitt, när dagsverket var klart. Det blev tidiga morgnar och sena kvällar då man fick uppbåda det sista av sina krafter som fanns kvar.

Arbetsdelningen mellan män och kvinnor på de stora herrgårdarna på Kinnekulle var klart fastställd. Den var förmodligen mer traditionsbunden, mer könsspecifik och stereotyp (vad gäller manligt och kvinnligt arbete) än på de mindre gårdarna.

Men, trots allt det hårda arbetet på herrgården ansågs det bättre att tjäna där än hos bönder på de mindre gårdarna. "*Det var redigare herrgårdar här uppikring Kullen (Kinnekulle). Här är det adelsfolk och det är skillnad på att tala vid. De andra blir stormodigare då di kommit oppføre. Di var högfärdigare*".

Under åren 1899 till 1915 var Anna och Gustaf statare under Hellekis rote. Jag kan följa dem via Medelplana församlingsbok. Sonen Åke föddes 1908, tio år efter brodern Sven. Under den här tiden (ovan) anges inte något torp som bostad utan det rör sig troligen om någon form av statabostad. Ett namn finns och det är "Bygget".

Under denna tid, vid Hellekis rote, fick Anna uppleva två svåra sorger. Dottern Elin omkom år 1911 under resa med Titanic och sonen Harald avled fyra år senare i en obotlig sjukdom.

Vid tiden för begravning och under sorgetid satte kanske Anna upp lakan för fönstren vilka drogs ihop vid sidan av ett omtag. Detta var vanligt i trakten där de bodde. Långgardiner brukades aldrig och först på senare tid satte man upp riktiga gardiner vid begravning.

De fyra äldre barnen flyttade från hemmet under den här perioden och 1914 fanns endast ett barn kvar hemma, Åke. År 1915 bröt man upp och flyttade, denna gång till torpet Loviseholm.

Någon gång troligen omkring 1918 tog familjen en flicka som sommarbarn från Stockholm. Ingrid som flickan hette kom att bli som en dotter för Anna. En tröst och lindring för den dotter de hade förlorat.

ÅREN PÅ HELGERUM

I tolv år bodde, den numera lilla familjen på torpet Loviseholm, då de ännu en gång bröt upp och flyttade, denna gång till torpet Helgerum. Varför familjen flyttade är okänt kanske var torpet för undermåligt, kanske hade de möjlighet till något bättre.

På Helgerum kom de att bo ända till 1949, 21 år, den plats de stannat längst. Huset finns kvar idag och ser i stort sett ut som då. De delade boende med en tystlåten ensamstående kvinna som bodde i ett rum och kök. En kall hall skilde lägenheterna åt.

Under perioden på Helgerum fick Gustav 25 kronor i månaden i pension från kontoret. Hyra och el fick de betala själva. Köket i lägenheten var rymligt och där hade Anna sin vävstol. Hon var omvitnat mycket skicklig i vävning och sömnad. I rummet fanns en säng som kunde skjutas ihop. Huset hade elektricitet, men var i övrigt omodernt. Tvätten sköttes så att Anna eldade i en stor gryta utomhus och kläder och lakan kokades. Sängkläder byttes inte lika ofta som idag och Anna hade draglakan, ett lakan som lades på tvären och som samtidigt sparade det andra lakanet. För löskragar användes särskilda tvättpåsar. Ett potatisland och plats för en trädgård och en liten åker hörde till torpet. Från Cementbolaget fick de 5 kg mjöl, 2 kg socker, 2 kg ris, 1 kg havregryn, 1 kg kaffe samt 2 kronor. Med tilltagande ålder mattades krafterna och ålderdomen började ta ut sin rätt.

Under några vintermånader varje år kom Anna och Gustaf att vistas hos yngste sonen Åke och hans hustru Elsa i Lovene på Varaslätten. Helgerum var omodernt och säkert arbetsamt att hålla varmt för de gamla, så vistelsen hos sonen var nog både varm och trygg. Med sig hade de sin radio och annat som de behövde. Radion var viktig - nyheter och väderleksrapport!

Anna skalade potatis och stickade strumpor och ville väl på så vis vara till lite hjälp i det stora hushållet i Lovene. Barnbarnen upplevde henne som snäll men bestämd.

I sin kalender gjorde Anna dagsnotiser under de sista levnadsåren. Från april månad 1949 finns noterat i en kalendern *"Hem från Lovene. G. sjuk"*. En annan notis från augusti samma år: *"Vi måste låta far komma till ålderdomshemmet. Han är så sjuk nu. Jag orkar inte sköta honom ensam. Då är hemmet bäst"*. Anna vårdade honom i hemmet så länge krafterna stod bi. Men situationen blev tillslut ohållbar och arbetet med att sköta honom övermäktigt.

Kort därpå flyttade Gustaf en sista gång, denna gången till ålderdomshemmet i Medelplana. Omsider flyttade också Anna till ålderdomshemmet, till Gustaf.

I kalendern för maj månad 1951 finns noterat, *"1:a maj idag och jag är i Helgerum för sista gången. Gud ske tack och lov. Pojkarna har delat och eldat allt"*. Samma år (1951) i februari avled Gustaf.

Anna kom att leva i ytterligare åtta år på ålderdomshemmet i Medelplana. Hon trivdes där och många bekanta antingen bodde där eller hälsade på. En omfattande brevväxling fyllde också dagarna. Anna har berättat att hon varit i Kullabo och träffat gamla bekanta sedan barndomen. *"Det var Adolf Johansson och Hjalmar Olsson. Det var så roligt, vi hade mycket att påminna varandra. Roligt att träffa vänner sedan barndomen"*.

Anna Pettersson avled i en ålder av 89 år. Ett långt strävsamt liv var tillända. Anna och Gustaf vilar på kyrkogården vid Medelplana kyrka.

Källa:

Ur ett examensarbete av MarieAnn Stensdotter-Pettersson - Högskolan i Skövde
Kvinnor, män och jord 5 p år 2005.

Idag bor MarieAnns släktingar i Helgerum de har lämnat materialet till hembygdsföreningen

